

Ernst Moritz Arndt (26.
prosince 1769 – 29. ledna
1860)

Autorka: Juliana R.

V roce 2017 odstranila universita v Greifswaldu – jedna z nejstarších universit na německé půdě 1] – ze svého názvu jméno Ernsta Moritze Arndta. Učinila to prý proto, že odkaz této klíčové osobnosti německého národního sebeuvědomění se nesrovnává s „mezinárodní“ koncepcí instituce.

Spolkový stát Meklenbursko-Přední Pomořansko, v němž univerzitní město Greifswald leží, označil krok akademického senátu za neplatný. Po následující rok se tedy vlekl spor o Arndta. Skončil tím, co prof. dr. Ralph Weber, politický mluvčí AfD pro výzkum a vědu, nazval „nejhloupějším rozhodnutím, jež mohlo být učiněno“. Universita jako instituce definitivně přestala užívat název obsahující Arndtovo jméno, učinila je však „volitelným“ – absolvent se tak může rozhodnout, zda chce mít na diplomu starší, nebo novější verzi.

Jak vyplývá z výše řečeného, počín university neprošel tak hladce, jak by si akademický senát představoval. „Moderní obrazoborectví proti kulturnímu dědictví našeho národa každopádně může sponzory university všechno jiné, jen ne obšťastnit,“ podotkl profesor Weber. „Přejmenování navíc vysílá špatný politický signál. Ernst Moritz Arndt stojí za srůstáním naší vlasti [ano, opravdu řekl „Vaterland“ – pozn. J. R.] do jednoho národního státu.“

Leták AfD u příležitosti 250. Arndtova výročí hlásá: Stojíme při svém Arndtovi!

Boj o Arndta se tak nevedl jen v rovině administrativní, nýbrž také ideové. AfD spustila akci „Wir stehen zum unserem Arndt!“ („Stojíme při svém Arndtovi!“) a zdarma rozdávala na náměstí v Bergenu sbírku Arndtových básní a písní. Město na ostrově Rujána zvolila proto, že je Arndtovým rodištěm; poslanci mladé strany se ještě předtím vydali na túru „po stopách velkého syna naší země“.

Bitva, kterou jsme právě popsali, je ovšem jen jedním z mnoha utkání ve válce o Arndta. Ta probíhá vlastně už od roku 1946, kdy universita po roční odmlce obnovila svoji činnost. Už tehdy její název, o Arndtovo jméno obohacený nacionálními socialisty, vadil jistým (často vůbec ne německým) kruhům. Než se však vrátíme k bizarním dějinám tohoto konfliktu, v němž stojí Němci proti Německu, věnujme pozornost Arndtovi samotnému.

„V Bonnu, kde jsem přenocoval, navštívil jsem druhý den ráno starého Moritze Arndta, který se později na nás Dány „tak roztrpčil“; 2] znal jsem ho jen jako básníka krásné, mužné písně: Co je Němce otčinou? - Spatřil jsem silného, ruměného starce se stříbrnými vlasy, mluvil se mnou švédsky, švédštině se naučil, když byl jako uprchlík před Napoleonem hostem v zemi našich sousedů; v tom starém člověku bylo mládí a zdraví; nebyl jsem mu neznámý a zdálo se, že má o mne mnohem větší zájem především pro můj severský původ.“

Tato dvě souvětí zachycují Arndta ze všech podstatných úhlů. Zanechal nám je Hans Christian Andersen v *Pohádce mého života*, již lze díky autorově zvědavosti, otevřenosti a zcestovalosti bez nadsázky označit za „dokonalou kroniku 19. století“. Právě takový musel být obraz složený z útržků informací, který si vytvořila velká část současníků: Arndt coby

autor notoricky známé velebásně, emigrant před Napoleonem a pangermánský nacionalista.

Ti, kdo ho znali lépe, navíc věděli, že se narodil na Rujáně v roce 1769. Ostrov křídových útesů, známý z pláten Caspara Davida Friedricha, tehdy ještě patřil Švédsku. Zámožná selská rodina mu mohla dopřát kvalitní studia a také se s ním přestěhovala do Stralsundu, kde mladík navštěvoval místní akademii. Poté se zapsal na bohosloví v Greifswaldu, chvíli studoval rovněž v Jeně a po absolutoriu se vrátil na rodnou Rujánu. Jako množství jeho současníků však dychtil poznat Evropu; cestu po jejích krásách podnikl v letech 1798-99. Během rýnské plavby v něm vzklíčila národní hrdost a zároveň trpkost vůči Francii, jejíž revoluční armády Porýní okupovaly, plenily je a pronásledovaly zastánce „reakčních“ hodnot.

Na počátku nového století, kdy přednášel v Greifswaldu dějiny, vyvřela z jeho nacionální vášně dvě díla: *O svobodě starých republik* (1800) proti francouzské invazi a *Dějiny nevolnictví* (1803), jež skutečně vedly ke zrušení tohoto přežitku ve Švédsku. Arndt tak ukázal, že feudální relikty lze odstranit i jinak než s pomocí okupantů, kteří de facto vnutili jihozápadnímu Německu francouzskou ústavu (*Code Napoléon*). Pro německý nacionalismus bylo nejdůležitější jeho třetí dílo: *Duch času* (1806), tentokrát už explicitně protinapoleonské, brojící i proti obsazení rodných Pomořan. Teprve ono učinilo z Arndta štvance. Odjel do Švédska, jež mu bylo nejbližší nejen jako součást jeho rodiště, ale také etnicky. V této době se němečtí spisovatelé, prchající před císařem Francouzů, běžně přesouvali po různých částech germánského prostoru a pokračovali tam v tvorbě; před porážkou Rakouska jich například mnoho našlo útočiště ve Vídni. Arndt tedy ve Stockolmu vydal řadu vlasteneckých básní, avšak v exilu dlouho nesetrval. K návratu, jímž riskoval život, ho přimělo hrdinství **Ferdinanda von Schilla**. Byl to major husarů, který se po kapitulaci pruské armády odmítl osobně vzdát. Místo toho vyzval Německo, aby povstalo, a hodlal pokračovat ve válce formou guerilly, po vzoru Španělska. V bitvě u Sundu (1809) však padl se slovy: „Ať žije Německo!“. Francouzi pak popravili jedenáct důstojníků jeho vojska.

Pod dojmem Schillovy odvahy prošel Arndt v přestrojení až do Berlína, kde se zapojil do činnosti tajných spolků. Ty tehdy bujely v celém německém prostoru. Patřil k nim i Patriotekreis, jenž se scházel v berlínském domě nakladatele Reimera a kam vedle Arndta docházel například i idealistický filosof Ernst Daniel Schleiermacher. Dále se mladý básník stýkal s maršálem Gebhardem Leberechtem von Blücherem (vojevůdcem, který později dovezl zpátky z přemožené Francie kvadrigy ukořistěné Německu) nebo Heinrichem F. K. svobodným pánem vom Stein.

Tento urozený učenec byl stejně vášnivým vlastencem jako Arndt. Hlásal, že Německo musí být třetí silou vyvažující velmoci Západu a Ruska, přičemž se domníval, že nejlepším státním uspořádáním pro ně bude obnovená Svatá říše. Založil také Učenou společnost pro starší historické nauky, jež zahájila vydávání olbřímí edice pramenů *Monumenta germaniae historica*, vycházející dodnes. Kromě toho je autorem výroku: „*Nenávidím Francouze tak upřímně, jak jen křesťan může někoho nenávidět. Přeji si, aby všichni táhli k čertu.*“ – Vom Stein byl muž činu a ono „přeji si“ hodlal provést formou osvobozovací války. Francouzi však jeho plány odhalili, a tak mu nezbylo než prchnout před popravou v doprovodu svého osobního tajemníka. Byl jím Arndt.

V Rusku vom Stein s Arndtem vstoupili do carových služeb, právě tak jako Carl Clausewitz. Básník ovšem nepřestával psát a v Německu se stával čím dál slavnějším. Arndtovy písně znárodněly. I dnes najdeme jejich moderní nahrávky na sociálních sítích typu YouTube: *Sind wir vereint zur guten Stunde, Der Gott, der Eisen wachsen ließ* nebo nejslavnější ze všech, *Was ist des Deutschen Vaterland*, jež má i anglickou verzi a v češtině je známá pod názvem Co je Němce otčinou. Posledně jmenovaná se stala manifestem pangermanismu. Na ukázkou můžeme uvést čtyři z jejích sedmi slok. České přebásnění je místy volné, ale i tak dává představu o obsahu originálu:

<p>1. Kde máš, Němče, svoji vlast? Tam kde Štýrsko? Bavorsy? Kde zříš Marsů skot se pást? Kde železných hor závory? Ó ne, ne, to není dosti, spěj, Německo, k velikosti, spěj, Německo, k velikosti!</p>	<p>2. Kde, Němče můj, jsi domovem? Kde Švábsko leží? Pruská zem? Kde rýnská réva k nebi pne se? Kam baltský vichr racka nese? Ó ne, ne, to není dosti, spěj, Německo, k velikosti, spěj, Německo, k velikosti!</p>
<p>6. Řekni mi, Němče, kde tvá vlast? Zveš svojí kterou světa část? Až tam, kde řeč tvá zvoní v uši a v nebesích kde kůry pěj duši! To vše sám bůh ti složil v dlaň, toť právem tvé, to chrabře chraň! To chrabře chraň.</p>	<p>7. Celá ta země Němcům patří! Ó bože, shlédni z nebes, spatři nás a dodej myslí, ať se sklání k ní Němec věrně, v milování. Toť Německo, toť svaté jméno, toť všecko pravé Němců léno.</p>

Odpověď na otázku, kde leží Německo – tedy že všude tam, kde zní německá řeč –, je dobově příznačná. Stejně ji rozřešil humanitně orientovaný polyhistor Wilhelm von Humboldt, bratr přírodovědce Alexandra Humboldta a reformátor německého školství. – Národní probuzení Němců bylo o to komplikovanější, že jejich země zůstávala i po velikých územních změnách provedených Napoleonem roztržštěná. Takzvaná *maloněmecká koncepce* chtěla do nového Německa zahrnout pouze země, které zhruba (vyjma uzmutého Alsaska-Lotrinska a Slezska) odpovídají dnešnímu rozsahu. *Velkoněmecká koncepce* počítala se sjednoceným Německem a Rakouskem včetně Českých zemí, kdežto *supervelkoněmecká koncepce* si přála také připojení Švýcarska, Nizozemí a Skandinávie – zakládala se tedy na rasovém a jazykovém principu. Arndtova píseň padla na úrodnou půdu. Němečtí vlastenci ji zpívali takřka při každé příležitosti: mimo jiné na slavné **Hambašské slavnosti** (1832) nebo při výletu turnerů na Sněžku.

Arndt se nicméně neomezil na básně a písně. Postupně se stal čímsi na způsob ministra propagandy; v této době se ostatně teorií propagandy zabýval jeho druh, spisovatel Heinrich

von Kleist. Po Napoleonově porážce u Lipska (1814), již nazýval „druhým Teutoburským lesem“, prosazoval spolu s C. D. Friedrichem zbudování pomníku o velikosti starověkých divů světa nebo kolínského dómu. 18. a 19. října vítězného roku 1814 zorganizoval tzv. národní slavnosti. Spočívaly v tom, že navečer v různých částech Německa vystoupil průvod na nejvyšší bod okolí, kde páčil vatry. Tím signalizoval propojení Němců do jednoho velikého světelného řetězu a současně vyznačil německé hranice. Druhý den se pak recitovaly básně a sloužila se mše, jíž se účastnili katolíci, protestanti i židé. (Ano, židé – neboť německý nacionalismus působil jako tmel sociálních tříd i náboženských skupin. Z jakéhosi důvodu to však současným kritikům Arndta zcela uniklo.)

V revolučním roce 1848 byl zvolen poslancem Frankfurtského sněmu, jednajícího o podobě a ústavě Německa. Spolu s dalšími vlastenci vkládal naděje do císaře Friedricha Viléma IV., romantického, dobrodružného mladíka, jenž byl rovněž nacionalistou. Monarcha však odmítl císařskou korunu, kterou mu sněm podal, jakožto „obruč uplácanou z lejna a z latí“ a konstituční ústavě se vysmál. Arndta tak zklamal podobně jako Metternich, jež nazval „druhým, německým Napoleonem“ kvůli pronásledování a popravám vlasteneckých Němců. Rakouský politik ostatně zřídil komisi pro potírání demagogie (Arndta za demagoga výslovně označil) a cenzuru, aby umlčel vzrůstající se národní hnutí. Básníkova agitace za sjednocené Německo se zase nelíbila zeměpánům, a tak se na čas ocitl v nemilosti.

Rehabilitován byl v souvislosti se sporem o levý břeh Rýna mezi Německem a Francií. Jakožto autora sloganu „*Der Rhein – Deutschlands Strom, aber nicht Deutschlands Grenze*“ (Rýn – německý tok, ale ne německá hranice) ho omilostnil pruský král Friedrich Vilém a bavorský král Ludvík I. ho vyznamenal rytířským křížem a osobním dopisem. V devadesáti letech měl Arndt za sebou akademickou kariéru (končící rektorátem v Greifswaldu) a těšil se z uznání celého Německa, jež ho zasypalo gratulacemi.

Vzpomínka H. Ch. Andersena pokračuje líčením, jak v Arndtově bytě potkal mladičkého spisovatele Geibela: „[...] *jak tam stál vedle básníka-kmeta, zdravého jako řípa, viděl jsem v nich obou, v starém i mladém básníkovi, stejně svěží poesii. Ze sklepa přinesli rýnské, v němž plovla zelená mařinka, byl to májový nápoj a na oslavu máje a jara dal mi starý básník na cestu básničku:*

Rozezvuč se, krásný máji! Nebylo už ticha dost? Na pišťaly ať nám hrají skřivan, slaviček i drozd.	Cizinče, vrať jaru vládu, a ty, Němče, už se vzbop! S tímto přáním věnec kladu, drazí mrtví, na váš hrob.“
---	---

Vraťme se nyní ke kulturní válce o Arndta. Gymnázium nesoucí jeho jméno shromažďuje na svých stránkách moderní „úsudky“ (*die Urteile*) o tomto velikánovi, vybrané přímo z řečí pronesených na gymnaziální půdě. 3] Samy o sobě jsou tyto výroky výmluvným dokumentem

o lámání německého hřbetu a duše. Korpus obsahuje klenoty jako: „*Nebylo by lepší nechat letos Ernsta Moritze Arndta odpočívat na hřbitově, než ho vyzvedávat [v řeči] pro remscheidské gymnázium?*“ nebo „*Téměř patologická posedlost, s níž Arndt rok co rok vzýval ‚všechny Němce‘ stále novými spisy, básněmi a pamflety, překonala samotného Görrese 4] a Jahna 5].*“ Jediný pozitivní výrok celé sbírky je ředitelem gymnázia citován ironicky a patří místnímu nacistovi, který ho pronesl roku 1937.

Existuje také internetová stránka „*Uni ohne Arndt*“ (Universita bez Arndta). Dočteme se zde mimo jiné: „*Byl Arndt nacista? – Ne, protože konečně žil a působil v raném 19. století.*“ Tato bizarní myšlenková konstrukce (téměř se zdá, jako by autoři naznačovali, že kdyby Arndt žil ve století 20., zcela určitě by to nacista byl) pak plynule přechází v tvrzení, že Arndta lze přece jen za nacistu považovat, jelikož ho nacionálně socialistický režim označil za „předbojovníka Třetí říše“. Podle této logiky se samozřejmě nacisty stávají nejen Friedrich Schiller, Friedrich Nietzsche a Richard Wagner, ale i Periklés, Erasmus Rotterdamský nebo William Shakespeare – vlastně každý, ke komu se kdy nacisté hlásili. Na slogan mladých progresivních Němců „Universita bez Arndta“ by tak mohl docela konzistentně navázat slogan „Německo bez Němců“.

Co jim však na Arndtovi vadí doopravdy? Nikoliv to, že se k Arndtovi hlásili (a dodnes hlásí) nacisté, neboť tento odkaz zatím zůstává vedlejší. Problém s Arndtem tkví v jeho aktuální kritice despotie, genocidy vlastního národa a nivelizace. Za osvobozovacích válek proti Francii napsal:

„Onen kosmopolitismus, který nám tak vychvalují, není od boha, nýbrž od tyranů a despotů, kteří by rádi udělali ze všech národů rumiště, ba hnojiště otroctví, a kterým tedy lahodí, kdyby se ten či onen národ dal dobromyslně proměnit v rum.“

Tak se básníkovi dostalo výsady stát se disidentem hned dvou tyranií, jež svou legitimitu odvozují od ideálů Velké francouzské revoluce. Tehdy mu dal zapravdu duch času: dožil se triumfu národů. V současné kulturní válce čelil útokům takřka bez zastání, dokud se po jeho bok nepostavila AfD se svými necelými šesti milióny voličů 6] – a bojuje se dál. Arndtovy verše, zanechané v památníku H. Ch. Andersena, nám kupodivu znějí tak živě jako vlastencům přede dvěma staletími:

*„... Cizinče, vrať jaru vládu,
a ty, Němče, už se vzchop!
S tímto přáním věnec kladu,
drazí mrtví, na váš hrob.“*

Poznámky:

1] Byla založena roku 1456.

2] Jde o narážku na druhou válku o Šlesvicko a Holštýnsko (1864) mezi Pruskem a Rakouskem na jedné straně a Dánskem na straně druhé. Šlesvicko se ocitlo bez panovníka, protože vládnoucí dánský rod vymřel po meči a šlesvický zákoník nedovoloval dědictví trůnu

po přeslici. Dánsko se pokusilo území přivtělit ke svému státu. 70 % obyvatel byli Němci, kteří si naopak vášnivě přáli připojení k Německu, zbylých 30 % Dánů na druhou stranu tvořilo celou polovinu dánského národa [!], a navíc se ve Šlesvicku nacházelo 55 % dánského průmyslu. H. Ch. Andersen jako dánský vlastenec těmto válkám přihlížel: nesmírně při tom trpěl, protože konflikt poškozoval jeho vztahy s německými přáteli. Byl nucen přerušit s nimi styky, ale nikdy se nedopustil protiněmeckých excesů a k příslušníkům tohoto národa se choval nadmíru laskavě. Když pak válka skončila německým vítězstvím, Andersen na Německo nezanevřel.

3] *Urteile über Ernst Moritz Arndt.*

4] **Joseph Görres** byl romantický katolický filosof a publicista, v osvobozovacích válkách proti Napoleonovi činný coby německý nacionalista. Před francouzskou invazí však býval frankofilem, a jako řada německých myslitelů dokonce jakobínem.

5] **Friedrich Ludwig Jahn** byl profesor v Gotinkách (Göttingen), a především zakladatel tělocvičného spolku Turnverein, mimo jiné vzoru pro českého Sokola.

6] Ve volbách do Bundestagu, 2017.

Video z akce AfD „Ernst Moritz Arndt pro všechny!“

Prameny, literatura, odkazy:

TICHÝ, Vítězslav. *Literatura německého boje za osvobození (1806-1813)*. Václav Petr: 1939.

ŠEDIVÝ, Miroslav. *Zrod německého nacionalismu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013. [nutno ale upozornit, že M. Šedivý dosti bezostyšně vykrádá první jmenovaný zdroj]

ANDERSEN, Hans Christian; RAK, Jan, ed. *Pohádka mého života*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1965.